

УДК: 94(477.85)«18/19»:329.1:929 Гордий Г.

© Микола Гуйванюк* (Чернівці)

З КОГОРТИ БУКОВИНСЬКИХ РАДИКАЛІВ. ГАВРИЛО ГОРДИЙ (ІВАН ДІБРОВА) В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ КІНЦЯ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті здійснено комплексний аналіз життєвого шляху та громадсько-політичної діяльності Гаврила Гордого (Івана Діброва) — представника радикального напрямку буковинського українського руху. Метою дослідження є реконструкція багатогранної діяльності постаті, яка залишається недостатньо вивченою в українській історіографії.

Наукова новизна полягає в системному висвітленні літературної творчості, публіцистики, організаційної роботи в «Січовому» русі та діяльності серед українських біженців під час Першої світової війни.

Автор простежує шлях Г. Гордого від дитячих років до становлення письменника, журналіста й діяча, акцентуючи механізми соціальної мобілізації та національного самопізнання в добу модернізації.

Особлива увага присвячена ролі Г. Гордого в трансформації «Січей» у осередки національного виховання, що відображає специфіку буковинського державотворення.

Висновки підкреслюють ідеологічно-організаційний внесок радикалів у регіональний рух Австрійської імперії.

Ключові слова: Гаврило Гордий (Іван Діброва), український національний рух, Австрійська імперія, Буковина, Галичина, Покуття, радикальна партія, пожежно-гімнастичні товариства, пожежна безпека, «Січ», «Союз Січей» на Буковині, інтелігенція, націотворення, модернізаційні процеси, Перша світова війна.

Mykola Huivaniuk (Chernivtsi)

FROM THE COHORT OF BUKOVYNIAN RADICALS. HAVRYLO HORDYI (IVAN DIBROVA) IN THE UKRAINIAN NATIONAL MOVEMENT OF THE LATE 19th AND EARLY 20th CENTURIES

The article explores the life and multifaceted activities of Havrylo Hordyi (pen name: Ivan Dibrova), a prominent figure in the Bukovynian radical movement of the late 19th and early 20th centuries. The study aims to elucidate his role in shaping the Ukrainian national movement in Bukovina and to analyze the interplay between his literary oeuvre and socio-political engagement.

The paper examines the socio-cultural context of H. Hordyi's formative years, focusing on the impact of modernization processes within the Austro-Hungarian Empire and the educational milieu of Chernivtsi on his worldview. It demonstrates that the combination of his peasant background and access to education was a crucial factor in his integration into the nationally conscious intelligentsia. Particular attention is paid to the Chernivtsi Teachers' Seminary as a centre for cultivating the patriotic and civic values that facilitated the involvement of youth in the Ukrainian movement.

The study highlights H. Hordyi's active participation in the development of the «Sich» movement in Bukovyna, where he acted as an organizer, ideologist, and administrator. His contribution to the expansion of the «Union of Siches» (Soiuz Sichei), the coordination of local societies, and the dissemination of ideas regarding civic discipline, sobriety, and self-organization is traced. It is shown that, under the influence of the radicals, the Sich organizations transformed into effective institutions for the national education and political mobilization of the region's Ukrainian population.

A distinct aspect of the research is the analysis of H. Hordyi's activities during World War I. The paper clarifies his role in advancing the Ukrainian press, organizing aid for refugees and soldiers' families, and participating in international anti-Russian agitation. It emphasizes the significance of his journalistic endeavours as an instrument of informational influence and the consolidation of Ukrainian society amidst wartime upheavals.

Furthermore, the article analyzes the literary legacy of Ivan Dibrova, which exhibits a distinct social and educational focus. It argues that his poetry and prose reflected the pressing issues of the peasantry — namely, social injustice, exploitation, and disenfranchisement — while simultaneously instilling in readers a readiness for action. The research demonstrates that his artistic form served as an effective medium for disseminating radical ideas, enabling the author to combine emotional impact with practical recommendations for organizing public life.

Keywords: Havrylo Hordyi (Ivan Dibrova), Ukrainian national movement, Austrian Empire, Bukovyna, Galicia, Pokuttia, Radical Party, fire-and-gymnastics societies, fire safety, «Sich», «Union of Siches» in Bukovyna, intelligentsia, nation-building, modernization processes, World War I.

* к.і.н., доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

PhD in History, Associate Professor, Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
orcid.org/0000-0002-1614-6173
buk6@ukr.net

Постановка проблеми. Постать Г. Гордого (Івана Діброви) залишається малодослідженою в українській історіографії, попри його значний внесок у розбудову радикального руху на Буковині наприкінці XIX — на початку XX століття. Для комплексного розуміння його ролі необхідно реконструювати біографію Г. Гордого через аналіз архівних джерел та періодики, з'ясувати його організаційну діяльність у створенні й функціонуванні «Союзу Січей» на Буковині, дослідити редакторську роботу в українській пресі та проаналізувати літературну спадщину суспільного спрямування. Дослідження постаті Г. Гордого як літератора-політика розкриє унікальний феномен поєднання художньої творчості з практичною громадсько-політичною діяльністю в українському національному русі початку XX століття.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу механізмів соціальної мобільності та національної мобілізації в умовах модернізації, де діяльність таких особистостей, як Г. Гордий, репрезентує типові шляхи формування національної еліти з селянського середовища.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі внеску Г. Гордого (Івана Діброви) в український національний рух кінця XIX — початку XX століття як представника радикальної течії.

Наукова новизна роботи полягає у комплексній реконструкції життєвого шляху та громадсько-політичної діяльності Гаврила Гордого (Івана Діброви), постать якого досі залишалася недостатньо дослідженою в українській історіографії. Проаналізовано багатовекторну діяльність Г. Гордого — літературну творчість та публіцистику суспільного спрямування, організаційну роботу в січовому русі та працю серед українських біженців у період Першої світової війни

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових (аналізу, синтезу, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичного, історико-типологічного, історико-системного, біографічного) методів з принципами історизму, системності, цілісності, науковості та верифікації крізь призму українського модерного націотворення.

Огляд джерел та останніх досліджень. Історіографія проблеми. Постать Г. Гордого була відома дослідникам віддавна. В радянський час його громадська та політична діяльність розцінювалася як націоналістична і замовчувалася, водночас художня проза на суспільну тематику цілком вписувалася у схему класової боротьби, тому аналіз окремих художніх творів був у доробку радянських літераторів, краєзнавців, а сам автор постає як «плакальник» над важкою долею українського селянства¹.

У період незалежності вітчизняними літераторами здійснювалися ґрунтовніші спроби розгляду його художньої спадщини та подавалися ширші біографічні дані. Дослідник А. Фаріон у розділі «Іван Діброва (1881–1917)» колективної праці «Письменники Буковини другої половини XIX — першої половини XX століття»², окрім огляду літературного доробку, наголошує на активній громадянській позиції Івана Діброви (Г. Гордого) та його участі у суспільно-політичному житті Буковини початку XX століття.

Історик О. Добржанський у монографії «Національний рух українців Буковини другої половини XIX — початку XX ст.»³ показав Г. Гордого як активного діяча Радикальної партії на Буковині, наголосив на його організаторських здібностях.

Автор цієї статті у монографії «Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.)»⁴ висвітлив Г. Гордого як активного діяча січового руху та одного з лідерів «Союзу Січей» на Буковині.

Проте спеціального дослідження, яке б розкривало участь Г. Гордого в українському національному русі кінця XIX — початку XX ст., у вітчизняній історіографії немає.

Джерельною базою дослідження є матеріали Державного архіву Чернівецької⁵ області, зокрема метричні дані та документи, що стосуються січового руху, активним учасником якого був Г. Гордий.

Чимало цінного матеріалу можна почерпнути у часописах «Громадянин», «Народна справа», «Буковина», «Промінь» та ін., які редагував Г. Гордий⁶. Вони репрезентують дописи Гаврила Гордого, що розкривають різноманітні аспекти його суспільно-політичної діяльності. Також тут представлена публіцистика та художня проза суспільного спрямування, яка дозволяє розкрити вплив Г. Гордого на тодішнє українське суспільство, що перебувало на шляху модернізації.

Найзмістовніші спогади про Г. Гордого залишила його сучасниця Катря Гриневичева⁷, у яких детально описано його в роки Першої світової війни та завершальний період життя у Відні.

Отже, наявний історіографічний та джерельний матеріал є достатнім для розкриття проблеми, порушеної у статті.

Мета статті полягає у комплексному аналізі внеску Г. Гордого (Івана Діброви) в український національний рух кінця XIX — початку XX століття як представника радикальної течії.

Виклад основного матеріалу

Дитинство та становлення в контексті епохи

Кінець XIX — початок XX століття для Галичини та Буковини відзначався політизацією й організаційним оформленням українського національного руху, а також посиленням ролі світської інтелігенції, зокрема письменників і публіцистів. Це привело до появи політичних партій, які замінили недостатньо згуртованих народовців і москвофілів. Першою українською політичною партією, заснованою 1890 р. у Східній Галичині, стала Русько-українська радикальна партія (РУРП). Серед її лідерів, ідеологів та активних членів переважали представники літературної інтелігенції — Іван Франко (до 1898 р.), Михайло Павлик, Лев Бачинський, Василь Стефаник, Лесь Мартович, Осип Маковей та Денис Лукіянович. На Буковині радикальний рух уособлювали письменники Теодот Галіп і Гаврило Гордий. Отже, вирішальний внесок письменників у розробку програмних принципів партії та їхня пряма участь у роботі партійних структур має велике значення для дослідників.

Гаврило Гордий (літературний псевдонім — Іван Діброва) народився 21 липня 1881 року в селі Добринівці на Буковині⁸, помер 6 червня 1917 року у Відні⁹.

Як письменник, публіцист і політичний діяч, він активно долучився до радикального руху, редагував газети та поширював ідеї української революційної партії. Його діяльність припала на період інтенсивного розвитку українського національного руху наприкінці XIX — початку XX століття.

Г. Гордий належав до покоління, яке формувалося в розпал модернізаційних процесів в Австро-Угорській імперії, де індивід своєю працею і освітою перетворював себе на особистість, яка відігравала певну, притаманну тільки їй роль, у суспільстві. Водночас неабиякий вплив на формування особистості мало традиційне суспільство. Це повною мірою відбилося й на Г. Гордому.

Дитяча вольниця, що розквітала в мальовничому природному середовищі поблизу лісу, засвоювала в повному обсязі як позитивні, так і негативні аспекти буття на межі антитези між світлом і тінями, формуючи таким чином світогляд дитини, учня, студента, учителя та письменника.

Душа лірика, що перетворилася на осередок усіх народних страждань, висвітлила низку рис цього правдолюбця, який не сприймав сірого міського тла, коли подорожував дорогою до Чернівців.

Його дитинство припало на 90-ті роки XIX століття — період, коли буковинські українці свідомо обрали шлях українського націотворення. У селі функціонували українські національні організації, серед яких читальня «Руської бесіди», позичкова каса тощо. Регулярно проводилися заходи українського національного спрямування, зокрема набував масового характеру культ вшанування Т. Шевченка.

Тодішня система народної освіти в Австрії передбачала викладання рідною мовою з акцентом на практичні знання, що створювало передумови для продовження навчання в гімназіях. Така модель сприяла формуванню інтелігенції, представленої постатями, серед яких і був Г. Гордий.

Школа у Добринівцях була заснована у 1863 році. «...Налічувала 5 класів і одну дитячу групу. Цю школу відвідували 93 хлопчики і 99 дівчаток»¹⁰. Саме тут навчався і Г. Гордий. Відомі прізвища окремих вчителів: Григорій Вакару, Фрозина Банкеску, Оскар Гілебрант та ін. Ці вчителі докладали великих зусиль, навчаючи і виховуючи своїх підопічних школярів. Водночас у своїй роботі були строгими.

Детальні відомості про процес навчання Г. Гордого відсутні в доступних джерелах. Проте можна констатувати, що успішне завершення ним початкової школи створило перед юнаком дилему вибору професійного шляху, зумовлену соціальним статусом родини середньозабезпечених селян Добринівців.

Для продовження освіти обрано Чернівецьку цісарсько-королівську чоловічу учительську семінарію, розташовану за 20 км від рідного села. Цей вибір був визначений кількома факторами. По-перше, зазначена відстань долалася кінним транспортом за 2–3 години в один бік, забезпечуючи регулярний зв'язок із батьківським домом.

По-друге, професія учителя становила один із найоптимальніших варіантів соціального пристосування для представників селянського середовища. Адже сільський учитель сприймався як авторитетна постать у громаді та мав можливості додаткового заробітку через репетиторство, читання та складання листів для односельців, сприяння в у діловодстві. Крім того, сільський учитель міг утримувати невелике підсобне господарство, що гарантувало стабільність сімейного забезпечення.

У кінці XIX століття Чернівецька учительська семінарія була основним навчальним закладом, який готував для краю педагогічних працівників.

Тогочасне «...шкільне законодавство дозволяло вступити до учительської семінарії із 15-річного віку, на основі належно складених вступних іспитів. Термін навчання тривав чотири роки. У всіх державних чоловічих і жіночих семінаріях воно було безоплатним»¹¹. Бідні, але здібні учні могли одержувати стипендії, але були зобов'язані після закінчення семінарії не менше шести років відпрацювати у державній початковій школі.

Програма учительської семінарії включала педагогіку, викладання мов, математику, історію, географію, природознавство, фізику, каліграфію, спів та інші дисципліни¹².

Викладовою мовою у цій семінарії була німецька. «...Тільки 4 години рідної мови в тиждень вчительські кандидати мали набирати знання, щоб могли в народній школі викладати мовою учнів»¹³.

Окрім цього, у гімназійному (семінарському) середовищі відбувалося особистісне становлення учнів, формування їхнього світогляду, життєвих цінностей і моральних принципів, які ставали визначальними на все подальше життя.

Незважаючи на те, що в семінаріях та гімназіях офіційно не дозволялася діяльність філій громадських і політичних організацій, учні у позаурочний час брали активну участь у суспільному житті регіону.

Г. Гордий був залучений до українського національного життя тогочасних Чернівців насамперед через участь у вшануванні Т. Шевченка, зокрема шляхом публічного виконання його творів. Водночас семінаристи ознайолювалися з творчістю І. Франка, відкривали для себе український національний ідеал через виконання національного гімну «Ще не вмерла Україна».

Семінарське та гімназійне середовище Чернівців, виховуючи в української молоді патріотизм і громадянську активність, об'єднувало її в протистоянні політиці румунської асиміляції, що відбувалася в краї. Воно сприяло трансформації вихідців із селянського середовища в національно свідому інтелігенцію: учні набували дисципліни, культурного коду та формували мережу однодумців. Обмежене фінансування й дискримінаційна практика загартували характер молоді, стимулюючи боротьбу за громадянські та національні права. У майбутньому випускники цих навчальних закладів нерідко ставали провідниками українського національного руху.

У час семінарських студій, починаючи з 1903 р., Г. Гордий дебютував поезіями суспільного та національного змісту в українських часописах «Буковина», «Народне багатство», «Громадянин», «Іскра», «Промінь».

У зазначений період Г. Гордий увійшов до кола діячів українського національного руху на Буковині, зокрема зблизився з Т. Галіпом, Л. Когутом, Є. Пігуляком та іншими представниками національно свідомої інтелігенції. Під впливом цього середовища він поступово активізував свою участь у громадсько-політичному житті краю. Водночас Г. Гордий виявляв зацікавлення марксистськими ідеями, а також встановив особисті контакти з І. Франком, й між ними зав'язалося листування, яке, на жаль, до нашого часу не збереглося. Водночас окремі дослідники, спираючись на свідчення сучасників Г. Гордого, зазначають, що І. Франко «...з неабиякою шанобою відгукувався на перші проби пера добринівчанина»¹⁴.

Бурхлива громадсько-політична діяльність молодого Г. Гордого привела до того, що ним зацікавилися органи правопорядку, і як наслідок — у 1903 р. його було виключено з семінарії через політичну неблагонадійність та ув'язнено.

Згідно з твердженням краєзнавця В. Джурана, близький родич та сучасник Г. Гордого — В. Доничук засвідчив, що «...студента із в'язниці допоміг викупити знаний журналіст Лев Когут»¹⁵. Через ці обставини він зміг завершити навчання в семінарії.

Участь Гаврила Гордого у січовому русі Буковини й Галичини

На період завершення навчання Г. Гордого в Чернівецькій учительській семінарії на Буковині почав зароджуватися січовий рух. Від самого початку Гордий поринув у вир організаційної роботи: їхав по селах, пояснював січові статuti, надавав селянам організаційно-методичну допомогу у заснуванні та практичній діяльності січових товариств.

Г. Гордий став одним з ініціаторів заснування пожежно-гімнастичного товариства «Січ» у Чернівцях. Згодом, 2 червня 1904 р. група відомих діячів українського національного руху на Буковині, включно з Г. Гордим, подала на затвердження статут товариства «Січ». Кошовим став А. Клим. До старшини також увійшли Л. Когут, Г. Гордий, О. Могильницький, А. Руснак, В. Климкевич, Я. Весоловський та І. Радомський¹⁶. Як показав час, чернівецька «Січ» посіла провідне місце у січовому русі краю. Вона була базою для проведення «Союзом Січей» на Буковині різноманітних акцій організаційного характеру.

Починаючи з 1904 року січовий рух на Буковині набирає масовості. Майже щотижня заснуються нові січові товариства. До створення багатьох з них мав стосунок і Г. Гордий, надаючи організаційно-методичну допомогу в підготовці та супроводі установчої документації та безпосередньої організації установчих зборів товариств.

На середину 1905 року в Буковині вже нараховувалося понад шість десятків пожежно-гімнастичних товариств «Січ», тому постала потреба координаційного керівного органу. У 1905 р. провід українського національного руху на Буковині розробив статут «Союзу Січей» на Буковині, який було затверджено крайовим урядом 16 травня того ж року¹⁷. Безпосередню участь у цьому брав Г. Гордий.

На першій Головній Раді до «Союзу Січей» на Буковині вступило 63 «Січі». Встановлено річний членський внесок 4 крони з кожного товариства. Генеральним отаманом обрали Є. Пігуляка, членами старшини — А. Кліма, Я. Весоловського, С. Ярошинського, Л. Когута, П. Мігулю¹⁸. Також отримали право засідати в старшині кошові «Січей», які увійшли до «Союзу».

З перших днів діяльності старшина «Союзу Січей» на Буковині взялася за поліпшення діяльності січових товариств краю. Вже 8 (21) червня 1905 р. її представники Т. Галіп та Г. Гордий організували збори «Січей» Серетського повіту.

На зборах наголошувалося, що першочерговим завданням «Союзу Січей» є орієнтація січових товариств на боротьбу з пияцтвом, оскільки на той час жителі Буковини споживали понад 4,5 млн літрів спиртних напоїв у рік¹⁹.

Для розв'язання поставленого завдання січовикам пропонувалося поширювати між селянством літературу антиалкогольного спрямування, створювати братства тверезості та самим подавати приклад тверезого способу життя.

Представники «Союзу Січей», зокрема Г. Гордий, закликали всіх кошових поліпшувати протипожежну роботу, що було цілком слушним, оскільки «Січі» згідно, із статутом, у першу чергу були протипожежними товариствами.

Після розколу 1906 р. у народовському русі Буковини, з виділенням радикалів на чолі з Т. Галіпом, керівництво «Союзу Січей» зазнало критики за недостатню активність у громадсько-політичній діяльності «Січей». Звинувачували й Є. Пігуляка в недостатній увазі до січових справ через його політичну та депутатську зайнятість.

Тому у 1907 р. відбулася зміна керівництва: отаманом став Т. Галіп, а Г. Гордий очолив старшину як генеральний писар. До старшини увійшли О. Безпалко (заступник отамана), Г. Гордий (генеральний писар), В. Ганкевич (скарбник), осавули І. Бережан, Н. Данчул та К. Якубовський²⁰.

З переходом влади до радикалів у січовому русі відбулися зміни з активізацією товариств краю. У квітні 1907 р. старшина започаткувала видання органу «Союзу Січей» — неперіодичний часопис «Вісти з Січі», де Г. Гордий як писар акцентував на головні проблеми буковинських «Січей» та напрямки їх подолання. Нова старшина зобов'язувала «Січі» відновити курси ліквідації неписьменності, проводити читання українських часописів, залучати прихильників і щонеділі організовувати пожежно-гімнастичні вправи.

6 вересня 1908 року відбулися загальні збори «Союзу Січей» на Буковині, на яких було ухвалено зміни до статутів щодо створення повітових філій «Союзу Січей» Буковини. Також було вибрано старшину, до якої Г. Гордого обрали скарбником. Збори доручили С. Яричевському та Г. Гордому видавати гімнастично-пожежний місячник «Січ»²¹.

Для покращення організаційної роботи «Союз Січей» на Буковині скликав збори представників «Січей» по повітах, щоб таким чином підготувати ґрунт для заснування повітових січових організацій і розбудити національне життя в повітах.

У неділю 8 (21) червня 1908 р. відбулися січові збори в Глибокій, на які прибуло лише чотири «Січі». Делегатами «Союзу» на збори прибули О. Безпалко та Г. Гордий. Присутні обговорили становище «Січей» і перенесли нараду на інший день — 5 липня «на дві години по полудню», щоби зібралося більше «Січей»²².

Січове свято в Коломиї 31 травня 1909 р. стало кульмінацією активності Буковинських «Січей». У ньому взяло участь понад 30 буковинських січових товариств. У поході брали участь керівники «Союзу Січей» на Буковині — Т. Галіп, Г. Гордий, К. Майданський та І. Попович. Свято присвятили 200-річчю битви під Полтавою та виступу Івана Мазепи проти московського царя²³.

Аналогічне січове свято відбулося 12 липня 1909 р. Чернівцях, до якого долучився Г. Гордий як один з організаторів²⁴.

5 грудня 1909 р. на зборах «Союзу Січей» (присутні 60 делегатів від 24 «Січей») Г. Гордий прозвітував про стан каси товариства: «...близько 30 товариств сплатили внески, баланс — 245 крон 73 сотики». На цих зборах Г. Гордого знову було обрано до старшини «Союзу Січей»²⁵.

Після 1909 р. Г. Гордий продовжив активну участь у «Союзі Січей» на Буковині, обіймаючи посаду скарбника та редагуючи ключові видання. Зокрема, у 1910–1914 рр. він забезпечував фінансову стабільність «Союзу», що налічував до 112 «Січей» на Буковині, та координував протипожежну й гімнастичну роботу. Зокрема, виконував обов'язки координатора «Союзу Січей» у Вашківському повіті, надаючи практичну допомогу місцевим січовим товариствам.

Після того, коли на черговому засіданні старшини «Союзу Січей» на Буковині 5 липня 1913 р. було переформатовано його структуру, і утворилося чотири секції, які координували певні ділянки діяльності «Січей», Г. Гордий очолив організаційну секцію²⁶.

Як один із лідерів буковинських радикалів, Г. Гордий з 1907 р. редагував газету «Народна справа», а з 1909 р. — «Громадянин», де висвітлював січові проблеми, залучаючи молодь до боротьби з пияцтвом і неписьменністю.

Г. Гордий у цей період також допомагав наддніпрянським українцям в організації друку видань Української революційної партії та творів Тараса Шевченка. Поширював їх у Галичині, зокрема на Покутті, й Буковині, також допомагав їх транспортуванню на Наддніпрянську Україну.

Отже, Г. Гордий послідовно обіймав ключові посади (член старшини, писар, скарбник), організовував збори, видавав пресу та представляв «Союз» на акціях, демонструючи роль літератора-політика у січовому русі.

Буковинські «Січі» під його впливом підтримували всі національні партії, на відміну від галицьких, орієнтованих на радикалів, і активно брали участь у передвиборчих кампаніях до австрійського парламенту та Буковинського сейму. Ця діяльність підкреслює роль Г. Гордого як літератора, який через пресу та організаційну роботу згуртував українську молодь Буковини.

Діяльність в роки Першої світової війни

У 1913–1914 рр. Г. Гордий сприяв трансформації «Січей» у парамілітарні формування «Українські Січові Стрільці» (УСС), які стали базою для легіону УСС під час Першої світової війни.

Сучасниця Катря Гриневичева так описувала Гаврила Гордого у зрілому віці: «...людина ще молода, збудована в атлетичнім стилі, впадаючий в око контраст до сильного росту становило обличчя по діточому ясне, безконечно добре, і дуже уймаюче.

...В рухах благородна простота людини знаючої розумну ціну собі, у немногих словах спокій, з блиском письменницької грації, свобідний і майже веселий полет ідей»²⁷. З цієї характеристики можна зробити висновок, що Г. Гордий був людиною глибокого та живого розуму, чудово усвідомлював власну цінність, але не хизувався перед оточенням.

Відразу після закінчення другої російської окупації Буковини в середині лютого 1915 р. Г. Гордий повернувся на Буковину, і при допомозі окремих чернівчан-українців розпочав роботу серед українського населення Буковини. Він «...обіхав майже усі села північної Буковини і на місці обговорював з нашими селянами українські справи, видав відозви до наших людей а з початком квітня почав видавати 1915 р. «Народний Голос», а пізніше «Буковину», що виходила до 10. червня 1916 р.»²⁸.

«Народний Голос» і «Буковина» розповсюджувалися між вояками-українцями і незаможними селянами безкоштовно. Г. Гордий проводив постійну роботу з пошуку меценатів для цієї справи. За означений період цих газет було видруковано 200 тис. примірників.

Стараннями Г. Гордого вийшов також «Календар «Руської Бесіди» на рік 1916» у кількох тисячах примірниках. Зауважимо, що зазначені видання поширювалися і в сусідній Галичині, особливо на Покутті, що межує з Буковиною.

Окрім цього, Г. Гордий був директором «Руської каси», членом «Народного дому», «Української бесіди», членом управи «Допомогового комітету для буковинських біженців»²⁹.

При підтримці М. Василька було створено «Українську народну канцелярію» із центром у Чернівцях та філіями в Мамаївцях, Сторожинці, Садагурі, Радівцях і Вашківцях³⁰. Головне завдання установи полягало в допомозі родинам українських вояків, які загинули у боях Першої світової війни. Основну роботу з діяльності канцелярії виконував Г. Гордий.

На жаль, ця хвиля відродження тривала тільки понад рік, і вже у червні 1916 р. російські війська втретє окупували Чернівці. Частина активних і свідомих українців були змушені втекти з краю, аби не дістатися в руки ворога, серед них був і Г. Гордий.

Прибувши до Відня, він зайнявся допомогою українським біженцям і став редактором відновленої газети «Буковина». З-під його пера виходять актуальні матеріали сьогодення, він також відтворює події Першої світової війни на Буковині крізь призму листування з кореспондентами з різних куточків краю.

За дорученням СВУ виїжджав до Туреччини для проведення антиросійської агітації серед європейських політичних і громадських діячів, які перебували там з різних причин.

Проте у вирі наполегливої праці, в березні 1917 р. невиліковна хвороба (туберкульоз легень) прикувала Г. Гордого до ліжка, і 6 червня того ж року він помер³¹.

Літературна творчість суспільного спрямування

Г. Гордий, поєднуючи суспільно-політичну діяльність із письменницьким талантом, втілював власну громадянську позицію в художній прозі, публікуючи її в популярних українських періодичних виданнях.

Такий вибір мав вагомі підстави: преса охоплювала ширшу аудиторію через передплатників та сільські читальні, де твори ставали доступними значній кількості осіб, а художня проза зберігала актуальність довше за публіцистику.

Суспільно спрямована проза впливала на свідомість через емоційне занурення в переживання персонажів, що пробуджувало співчуття й спонукало до переоцінки переконань, розкриваючи багатогранність соціальних проблем. Автори конструювали альтернативні реальності, надихаючи читачів шукати нові рішення та генеруючи дискусії навколо суспільних питань. Твори правдиво відображали соціальні протиріччя, викривали системні недоліки й створювали образи-взірці для ідентифікації.

Така проза ставала каталізатором суспільних трансформацій, поєднуючи інтелектуальне осмислення з емоційною залученістю, мотивуючи до конкретних вчинків — від допомоги нужденним до боротьби за системні зміни.

В умовах Австро-Угорщини з розвиненими правовими відносинами, де агітаційні дії могли призвести до судових позовів, художня проза знеособлювала автора, водночас несучи той самий меседж як вказівку до цілеспрямованих дій.

Соціальна проблематика селянського життя посідає чільне місце у поетичній творчості автора, знаходячи втілення у циклі віршів, присвячених долі хлібороба. Зокрема, у поезіях «І день, і ніч працює хлоп...»³², «В мужицькій хаті»³³, «Думка хлібороба»³⁴, «Орач»³⁵ автор змалював злиденне становище селян, показав втрату надії селянства на покращення свого становища.

Особливо гостро звучить у поетичних текстах проблема соціальної несправедливості та експлуатації селянської праці. У поезії «Весна» автор ставить риторичне питання: «...Коли вже наш люд ...по панських ланах не буде робити?»³⁶. Це питання, позбавлене формальної відповіді, набуває характеру болісного роздуму про перспективи остаточної економічної емансипації селянства.

Кульмінацією соціального протесту стає вірш «Думка хлібороба», у якому Г. Гордий викладає думку більшості селянства: «...Чому ж ти, чорне поле, все панське, не моє!»³⁷.

Ця пряма, емоційно насичена констатація несправедливості розподілу землі відображає болючу суперечність між працею селянина та його безправним становищем.

У поетичній творчості автора спостерігається еволюція соціально-протестних мотивів, що яскраво виявляється у віршах «Весна іде» та «Зорі на небі сяють». Ці твори позначені чітко вираженим закликком до протесту проти соціального гноблення та несправедливості. Особливо показовою є оптимістична віра поета в неминучість суспільних змін, що знаходить вираження у рядках: «...Встає народ з твердого сну, будує світ і лад новий»³⁸.

Революційний пафос поетичних текстів посилюється через використання символічних образів та динамічної лексики. Так, у вірші «Зорі на небі сяють»³⁹ автор створює картину народного повстання, кульмінацією якої стають рядки: «...Битва кипить... Оклик побіди ликує, Радість плебеїв гуде!»⁴⁰. Використання лексем «битва», «оклик побіди», «радість плебеїв» свідчить про соціальну спрямованість поетичного дискурсу та ідентифікацію автора з інтересами народних мас.

Прозова спадщина Івана Діброви (Г. Гордого) відзначається чіткою соціальною спрямованістю та просвітницькою функцією. Особливо показовим у цьому контексті є фейлетон «Побіда», у якому автор у художній формі продемонстрував механізми організації успішного селянського страйку з метою підвищення платні на жнивях у розмірі восьмого снопа. Г. Гордий детально змалював тактику переконування штрейкбрехерів не втручатися у справи громади, яких намагався залучити землевласник, щоби обеззброїти страйкарів.

У творі показано, як страйкарі грамотно і мужньо ведуть справу, в результаті чого поміщик задовольняє вимоги страйкарів⁴¹.

Літературна форма фейлетону дозволила автору уникнути юридичної відповідальності, адже твір не мав ніякої юридичної сили і автор не міг бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Водночас це була детальна інструкція для будь-якої сільської громади, як змусити землевласника підвищити платню під час жнив.

Гостру критику правової системи спостерігаємо в новелі «За землю», де автор розкриває проблему невирішеності сервітутних питань після скасування панщини у 1848 р. на Буковині. Г. Гордий вустах головного героя показує, що законодавство не є правильне і не відповідає інтересам селянства: «...Кажуть параграф так каже.... А хто ті параграфи вкладав.... чи питали мужика, чи вони для нього добрі?»⁴².

Головним лейтмотивом новели є те, що маніпулювання неточністю законів можновладцями не приносить їм щастя та повної влади над експлуатованим народом.

Доволі сильним посилом є вкладена автором репліка в уста головного героя: «...не дратуй мужика, бо не знаєш, що він годен, як приведеш його до встеклості»⁴³. Ця фраза містить застереження про небезпеку доведення народу до крайнього ступеня відчаю.

Просвітницька діяльність письменника знайшла втілення у пропаганді ідеї кооперативного руху. Гаврило Гордий дохідливо пояснював про користь сільськогосподарських спілок, які спільно допоможуть при таких викликах, як безробіття, нужда, та й загалом допоможуть піднести добробут сільського населення. Автор наголошує, що «...у Галичині Буковині панує визиск і безробіття тому Саме ці спілки можуть бути найкращим способом порятунку»⁴⁴.

Оригінальним є підхід письменника до поєднання традиційного і нового у суспільному житті. У новелі «На Святий вечір» автор показує, як під час святкування традиційних різдвяних свят, які, як правило, зводяться до застілля із закускою, можна гуртом зібратися і спробувати вирішити проблеми, які стосуються покращення життя громади⁴⁵.

Отже, літературна творчість суспільного спрямування Івана Діброви (Г. Гордого) репрезентує органічний синтез художнього слова та громадянської позиції, де соціально спрямована проза та поезія слугували ефективним інструментом суспільної мобілізації селянства Буковини на початку ХХ століття.

Висновки. Постать Гаврила Гордого (Івана Діброви) є репрезентативною для когорти буковинських радикалів, які наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. визначали ідейні, організаційні та культурні орієнтири українського національного руху в краї. Його життєвий шлях від селянського середовища до сформованого письменника, публіциста й громадсько-політичного діяча відображає характерні для доби модернізації механізми соціальної мобільності та національного самоусвідомлення.

Освітнє середовище Чернівців стало ключовим чинником формування його світогляду, поєднавши традиційні селянські цінності з модерними національними ідеями. Літературна творчість Гордого, зосереджена на соціальній проблематиці й національному визволенні, виконувала не лише естетичну, а й виразну мобілізаційну функцію. Його публіцистична діяльність у періодичних виданнях сприяла політизації українського суспільства Буковини та поширенню радикальних ідей.

Визначальною була роль Г. Гордого у становленні й розвитку січового руху, де він послідовно виступав як організатор, ідеолог і адміністратор. Через діяльність у «Союзі Січей» на Буковині він сприяв перетворенню «Січей» на масові осередки національного виховання, громадянської дисципліни та соціальної самоорганізації.

У роки Першої світової війни Г. Гордий продемонстрував стійкість і відповідальність, поєднуючи журналістську працю з практичною допомогою українським біженцям і родинам вояків. Його участь у міжнародній антиросійській агітації засвідчує включеність буковинських діячів у загальноукраїнський і європейський політичний контекст. Передчасна смерть Гаврила Гордого перервала активну діяльність, однак не знівелювала його внеску в націотворчі процеси.

Використання художньої форми дозволяло автору поєднувати емоційний вплив на читача з конкретними настановами до дій — від організації страйків до створення кооперативних спілок — уникаючи при цьому юридичної відповідальності в умовах Австро-Угорської імперії.

Еволюція творчості письменника від змалювання злиденного становища селян до закликів активного протесту відображає загальну динаміку суспільно-політичних процесів регіону та зростання національної свідомості.

Творча спадщина Г. Гордого засвідчує, що художня література початку ХХ століття виконувала не лише естетичну, а й важливу просвітницьку та мобілізаційну функцію, сприяючи формуванню соціальної та національної свідомості українського селянства.

- ¹ Л. Миронюк, *Поборник правди (до 100-річчя з дня народження Івана Діброва)* [Champion of Truth (to the 100th Anniversary of the Birth of Ivan Dibrova)], in «Радянська Буковина», 1981, н. 119, с. 3; *Письменники Буковини початку ХХ століття* [Writers of Bukovyna at the Beginning of the 20th Century], Київ, Державне видавництво художньої літератури, 1958, 448 с.
- ² А. Фаріон, *Іван Діброва (1881–1917)* [Ivan Dibrova (1881–1917)], in «Письменники Буковини другої половини ХІХ — першої половини ХХ століття. Хрестоматія», Чернівці, Прут, 2001, ч. 1, с. 461–462.
- ³ О. Добржанський, *Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ — початку ХХ ст.* [The National Movement of Ukrainians in Bukovyna in the Second Half of the 19th — Early 20th Centuries], Чернівці, Золоті литаври, 1999, 574 с.
- ⁴ М. Гуйванюк, *Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.)*, Чернівці, Зелена Буковина, 2009, 254 с.
- ⁵ Державний архів Чернівецької області, ф. 1245 Книги актів цивільного стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області, оп. 1, *спр. 278 книга реєстрації актів про народження с. Добринівці Заставнівського району*, арк. 263.
- ⁶ *Буковина* (Чернівці), 1903–1908; *Буковина* (Відень), 1916–1917; *Громадянин* (Чернівці), 1908–1909; *Народна справа* (Чернівці), 1905–1910; *Промінь* (Вашківці), 1905–1907.
- ⁷ К. Гриневичева, *Дещо з моїх споминів про пок[і]йного Гаврила Гордого* [Some of my Memories of the Late Havrylo Hordu], in «Буковина (Відень)», 1917, н. 13, 6 серпня, с. 4.
- ⁸ Державний архів Чернівецької області, ф. 1245 Книги актів цивільного стану (метричні книги) нинішньої Чернівецької області, оп. 1, *спр. 278 книга реєстрації актів про народження с. Добринівці Заставнівського району*, арк. 263.
- ⁹ *Буковина* (Відень), 1917, ч. 10, 15 червня, с. 2.
- ¹⁰ М. Новак, *Освіта Добринівці* [Education Dobrynivtsi], URL: <https://bukportret.info/zastavnivskiy-rayon/dobriniv-tsi/osvita-dobrynivtsi/>
- ¹¹ О. Добржанський, Л. Шологон, О. Вінтоняк, *Україномовна педагогічна освіта Галичини та Буковини другої половини ХІХ — початку ХХ ст.: гендерний аспект* [Ukrainian-Language Pedagogical Education in Galicia and Bukovyna in the Second Half of the 19th and Early 20th Centuries: Gender Aspect], in «Краєзнавство», 2023, н. 3–4, с. 21–32.
- ¹² І. Карбулицький, *Розвій народного шкільництва на Буковині* [The Development of Public Education in Bukovyna], Вашківці, Друкарня «Рускої ради», 1905, 148 с.
- ¹³ В. Сімович, *Українське шкільництво на Буковині* [Ukrainian Schooling in Bukovyna], Чернівці, 1906, 34 с.
- ¹⁴ В. Джуран, *Стиль глибокого лірика позначився на псевдо. А ім'я? Чи бува, не Франкове? Мабуть, так!* [The Style of the Deep Lyricist Affected the Pseudonym. And the Name? Isn't it Franko's? Probably So!], in «Буковинське віче», 2016, № 27, с. 2.
- ¹⁵ В. Джуран, *Стиль глибокого лірика позначився на псевдо. А ім'я? Чи бува, не Франкове? Мабуть, так!*, с. 2.
- ¹⁶ Державний архів Чернівецької області, ф. 3 Крайове управління Буковини, оп. 2, *спр. 22383 справа про нагляд за діяльністю українського спортивного товариства «Січ» у м. Чернівцях*, арк. 1.
- ¹⁷ О. Добржанський, «Союз Січей» на Буковині у 1905–1914 рр. [«Union of Sich» in Bukovyna in 1905–1914], in «Звальська «Січ» — початок масового руху національно-патріотичних сил за відродження української державності. Матеріали науково-теоретичної конференції. 25 березня 1995 року с. Завалля Снятинського району Івано-Франківської області, Снятин, Видавничий відділ «Над Прутом», 1995, с. 56.
- ¹⁸ *Руска рада* (Чернівці), 1905, н. 27, с. 213.
- ¹⁹ *Народна справа* (Чернівці), 1905, 4 (28) червня, с. 2.
- ²⁰ *Вісти з Січи* (Чернівці), 1907, н. 1, с. 4.
- ²¹ *Народна справа* (Чернівці), 1908, н. 16–17, с. 6.
- ²² *Народна справа* (Чернівці), 1908, н. 16–17, с. 2.
- ²³ *Громадянин* (Чернівці), 1909, н. 12 і 13, с. 2.
- ²⁴ *Громадянин* (Чернівці), 1910, н. 38, с. 1.
- ²⁵ *Громадянин* (Чернівці), 1909, н. 23 і 24, 15 грудня, с. 2.
- ²⁶ *Нова Буковина* (Чернівці), 1913, н. 85, с. 1.
- ²⁷ *Буковина* (Відень), 1917, н. 13, с. 4.
- ²⁸ *Буковина* (Відень), 1917, н. 10, с. 2.
- ²⁹ *Буковина* (Відень), 1917, н. 10, с. 2.
- ³⁰ *Буковина* (Відень), 1917, н. 10, с. 2.
- ³¹ *Буковина* (Відень), 1917, н. 10, с. 2.
- ³² *Письменники Буковини початку ХХ століття*.
- ³³ Іван Діброва, *В мужицькій хаті* [In a Peasant's House], in «Письменники Буковини другої половини ХІХ — першої половини ХХ століття. Хрестоматія», Чернівці, Прут, 2001, ч. 1, с. 463.
- ³⁴ Іван Діброва, *Думка хлібороба* [The Farmer's Opinion], in «Письменники Буковини другої половини ХІХ — першої половини ХХ століття. Хрестоматія», с. 464.
- ³⁵ Іван Діброва, *Орач* [Plowman], in «Письменники Буковини другої половини ХІХ — першої половини ХХ століття. Хрестоматія», с. 465.
- ³⁶ Іван Діброва, *Весна* [Spring], in «Іскра (Черепківці)», 1907, н. 5, с. 1.
- ³⁷ Іван Діброва, *Думка хлібороба*, с. 464.
- ³⁸ Іван Діброва, *Весна іде* [Spring is Coming], in «Письменники Буковини другої половини ХІХ — першої половини ХХ століття. Хрестоматія», с. 465.
- ³⁹ Іван Діброва, *Зорі на небі сяють* [The Stars in the Sky Are Shining], in «Письменники Буковини другої половини ХІХ — першої половини ХХ століття. Хрестоматія», с. 466.
- ⁴⁰ Іван Діброва, *Зорі на небі сяють*, с. 466.
- ⁴¹ Іван Діброва, *Побіда* [Victory], in «Громадянин (Чернівці)», 1909, н. 12 і 13, с. 5.
- ⁴² Іван Діброва, *За землю* [For the Land], in «Іскра (Черепківці)», 1907, н. 5, с. 1.
- ⁴³ Іван Діброва, *За землю*, с. 4.

⁴⁴ Г. Гордий, *Спілки для винайму в Італії* [Renting Associations in Italy], Чернівці, З друкарні товариства «Руська Рада», 1909, с. 1.

⁴⁵ Іван Діброва (Г. Гордий), *На Святий вечір* [On Holy Evening], in «Громадянин (Чернівці)», 1910, н. 25 і 26, с. 1–2.

References

1. Bukovyna (Chernivtsi), 1903–1908.
2. Bukovyna (Viden), 1916–1917.
3. Bukovyna (Viden), 1917, ch. 10, 15 chervnia, s. 2.
4. Bukovyna (Viden), 1917, n. 10, s. 2.
5. Bukovyna (Viden), 1917, n. 13, s. 4.
6. Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti, f. 3 Kraïove upravlinnia Bukovyny, op. 2, spr. 22383 Sprava pro nahliad za diïalnistiu ukrainskoho sportyvnoho tovarystva «Sich» u m. Chernivtsiakh, 1 ark.
7. Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti, f. 1245 Knyhy aktiv tsyvilnoho stanu (metrychni knyhy) nynishnoi Chernivetskoï oblasti, op. 1, spr. 278 knyha reiestratsii aktiv pro narodzhennia s. Dobrynivtsi Zastavniivskoho raionu, 263 ark.
8. Dobrzhanskyi O., Natsionalnyi rukh ukraintiv Bukovyny druhoï polovyny XIX — pochatku XX st. [The National Movement of Ukrainians in Bukovyna in the Second Half of the 19th — Early 20th Centuries], Chernivtsi, Zoloti lytavry, 1999, 574 s.
9. Dobrzhanskyi O., «Soiuz Sichei» na Bukovyni u 1905–1914 rr. [«Union of Sich» in Bukovyna in 1905–1914], in «Zvalska «Sich» — pochatok masovoho rukhu natsionalno-patriotychnykh syl za vidrodzhennia ukrainskoï derzhavnosti. Materialy naukovykh konferentsii. 25 bereznia 1995 roku s. Zavallia Sniatynskoho raionu Ivano-Frankivskoi oblasti, Sniatyn, Vydavnychi viddil «Nad Prutom», 1995, 56 s.
10. Dobrzhanskyi O., Sholohon L., Vintoniak O., Ukrainomovna pedahohichna osvita Halychyny ta Bukovyny druhoï polovyny XIX — pochatku XX st.: hendernyi aspekt [Ukrainian-Language Pedagogical Education in Galicia and Bukovyna in the Second Half of the 19th and Early 20th Centuries: Gender Aspect], in «Kraieznavstvo», 2023, n. 3–4, s. 21–32.
11. Dzhuran V., Styl hlybokoho liryka poznachyvsia na psevido. A imia? Chy buva, ne Frankove? Mabut, tak! [The Style of the Deep Lyricist Affected the Pseudonym. And the Name? Isn't it Franko's? Probably So!], in «Bukovynske viche», 2016, № 27, s. 2.
12. Farion A., Ivan Dibrova (1881–1917) [Ivan Dibrova (1881–1917)], in «Pysmennyky Bukovyny druhoï polovyny XIX — pershoï polovyny XX stolittia. Khrestomatia», Chernivtsi, Prut, 2001, ch. 1, s. 461–462.
13. Hordyi H., Spilky dlia vynaimu v Italii [Renting Associations in Italy], Chernivtsi, Z drukarni tovarystva «Ruska Rada», 1909, s. 1.
14. Hromadianyn (Chernivtsi), 1908–1909.
15. Hromadianyn (Chernivtsi), 1909, n. 12 i 13, s. 2.
16. Hromadianyn (Chernivtsi), 1909, n. 23 i 24, 15 hrudnia, s. 2.
17. Hromadianyn (Chernivtsi), 1910, n. 38, s. 1.
18. Hrynevycheva K., Deshcho z moikh spomyniv pro pok[iinoho] Havryla Hordoho [Some of my Memories of the Late Havrylo Hordyi], in «Bukovyna (Viden)», 1917, n. 13, 6 serpnia, s. 4.
19. Huivaniuk M., Sichovi rukh u Halychyni y Bukovyni (1900–1914 rr.), Chernivtsi, Zelena Bukovyna, 2009, 254 s.
20. Ivan Dibrova, Dumka khliboroba [The Farmers Opinion], in «Pysmennyky Bukovyny druhoï polovyny XIX — pershoï polovyny XX stolittia. Khrestomatia», Chernivtsi, Prut, 2001, ch. 1, s. 464.
21. Ivan Dibrova (H. Hordyi), Na Sviaty vechir [On Holy Evening], in «Hromadianyn (Chernivtsi)», 1910, n. 25 i 26, s. 1–2.
22. Ivan Dibrova, Orach [Plowman], in «Pysmennyky Bukovyny druhoï polovyny XIX — pershoï polovyny XX stolittia. Khrestomatia», Chernivtsi, Prut, 2001, ch. 1, s. 465.
23. Ivan Dibrova, Pobida [Victory], in «Hromadianyn (Chernivtsi)», 1909, n. 12 i 13, s. 5.
24. Ivan Dibrova, V muzhytskii khati [In a Peasants House], in «Pysmennyky Bukovyny druhoï polovyny XIX — pershoï polovyny XX stolittia. Khrestomatia», Chernivtsi, Prut, 2001, ch. 1, s. 463.
25. Ivan Dibrova, Vesna ide [Spring is Coming], in «Pysmennyky Bukovyny druhoï polovyny XIX — pershoï polovyny XX stolittia. Khrestomatia», Chernivtsi, Prut, 2001, ch. 1, s. 465.
26. Ivan Dibrova, Vesna [Spring], in «Iskra (Cherepkivtsi)», 1907, n. 5, s. 1.
27. Ivan Dibrova, Za zemliu [For the Land], in «Iskra (Cherepkivtsi)», 1907, n. 5, s. 1.
28. Ivan Dibrova, Zori na nebi siaiut [The Stars in the Sky Are Shining], in «Pysmennyky Bukovyny druhoï polovyny XIX — pershoï polovyny XX stolittia. Khrestomatia», Chernivtsi, Prut, 2001, ch. 1, s. 466.
29. Karbulyskyi I., Rozvii narodnoho shkilnytstva na Bukovyni [The Development of Public Education in Bukovyna], Vashkivtsi, Drukarnia «Ruskoi rady», 1905, 148 s.
30. Myroniuk L., Pobornyk pravdy (do 100-richchia z dnia narodzhennia Ivana Dibrovy) [Champion of Truth (to the 100th Anniversary of the Birth of Ivan Dibrova)], in «Radianska Bukovyna», 1981, n. 119, s. 3.
31. Narodna sprava (Chernivtsi), 1905, 4 (28) chervnia, s. 2.
32. Narodna sprava (Chernivtsi), 1905–1910.
33. Narodna sprava (Chernivtsi), 1908, n. 16–17, s. 2–6.
34. Nova Bukovyna (Chernivtsi), 1913, n. 85, s. 1.
35. Novak M., Osvita Dobrynivtsi [Education Dobrynivtsi], URL: <https://bukportret.info/zastavniivskiy-rayon/dobrinivtsi/osvita-dobrinivtsi/>
36. Promin (Vashkivtsi), 1905–1907.
37. Pysmennyky Bukovyny pochatku XX stolittia [Writers of Bukovyna at the Beginning of the 20th Century], Kyiv, Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury, 1958, 448 s.
38. Ruska rada (Chernivtsi), 1905, n. 27, s. 213.
39. Simovych V., Ukrainske shkilnytstvo na Bukovyni [Ukrainian Schooling in Bukovyna], Chernivtsi, 1906, 34 s.
40. Visty z Sichy (Chernivtsi), 1907, n. 1, s. 4.